

הסכם הגרעין האיראני לאן?

מאת סא"ל (מיל") ד"ר רפאל אופק

מבט מבס"א מס' 1,870, 6 בינואר 2021

תקציר: ממשלו העתידי של ביידן מעוניין לחזור להסכם הגרעין עם איראן "תוך תיקונים כלשהם" אם כי אין לו עדיין משנה סדורה בנושא, בניגוד לאירופים שמוכנים כנראה לשוב להסכם כפי שהוא. לעומת זאת מנכ"ל הסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית (סבא"א), דורש שייחתם הסכם גרעין חדש, או לפחות יתוקן ההסכם הקודם באופן משמעותי על מנת למנוע מאיראן לפרוץ בעתיד לנשק גרעיני.

בראיון לסוכנות רויטרס ב-17 בדצמבר הסתייג מנכ"ל סבא"א רפאל גרוסי מהתחייבות נשיא ארה"ב הנבחר ג'ו ביידן לשוב לעסקת הגרעין האיראנית וקבע: "איני מסוגל לדמיין שהם הולכים פשוט לומר 'אנו שבים לנקודת ההתחלה', מכיוון שנקודת ההתחלה כבר אינה קיימת... ברור שיהיה צורך בפרוטוקול, או הסכם, או הבנה, או מסמך נלווה כלשהו שיקבע בבירור מה נעשה". הוא הוסיף ומחה כלפי ההתנהלות האיראנית: "יש יותר חומר [גרעיני]... יש יותר פעילות, יש יותר צנטריפוגות".

עוד בטרם הבחרו הודיע ביידן שבכוונתו להשיב את ארה"ב להסכם הגרעין תוך תיקונים מסוימים ולהסיר את העיצומים שהטיל ממשל טראמפ, בתנאי שאיראן תשוב ותציית להסכם הגרעין. איראן מצידה הצהירה על נכונותה לשוב להסכם תוך הבעת התנגדות לשינויים כלשהם בו.

עם זאת, לאור האירועים האחרונים כהריגת ראש תוכנית הגרעין הצבאית מוחסן פאח'ריזאדה והממצאים בדו"ח הרבעוני האחרון של מנכ"ל סבא"א מ-11 בנובמבר, קשה להעריך את תרגומה הממשי של כוונת ביידן לשוב להסכם הגרעין. הדברים יהיו תלויים באישים שימונו למימוש תוכניתו. אחד מהם יהיה, קרוב לוודאי, מזכיר המדינה המיועד טוני בלינקן שהצהיר לאחרונה שהוא אמנם ינסה לשפר את העסקה אך ההצטרפות אליה היא בעדיפות "דחופה". לפי שעה לא דווח על אישים נוספים שיהיו מעורבים בסוגייה, כולל חברי המשלחת האמריקנית להסכם הגרעין המקורי: מזכיר המדינה דאז ג'ון קרי, מזכיר האנרגיה דאז ארני מוניז, וונדי שרמן שכיהנה כתת-מזכירת המדינה, ובן רודס, יועצו האישי של אובמה והאישיות מאחורי הקלעים במגעים מול איראן.

בדו"ח מנכ"ל סבא"א האחרון הודגשה הודעת איראן מה-5 בינואר ש"תוכניתה הגרעינית לא תהיה נתונה יותר להגבלות כלשהן במישור התפעולי". זאת לאחר שכבר ב-2019 החלה טהראן בהעשרת אורניום מעבר ל-300 ק"ג UF6 (תרכובת אורניום הקסא פלואוריד) שתכולת האורניום בו היא 202.8 ק"ג, וכן העלתה את שיעור ההעשרה ל-4.5%, מעבר למגבלה המוסכמת של 3.67%, ובכך החלה להפר את הסכם הגרעין. נכון לדו"ח סבא"א האחרון, כמות האורניום שהעשירה איראן מאז הגיעה למעלה מ-2.4 טון. הדו"ח אף התייחס בפירוט להפרת הסכם הגרעין על-ידי פיתוח וייצור של צנטריפוגות מתקדמות ותחילת הפעלתן בקנה מידה תעשייתי העלולים לקצר מאוד את הזמן שיידרש להעשרת אורניום בדרגת ההעשרה ובכמות המספקת לנשק גרעיני.

לעומת זאת נראה שהמגמה באיחוד האירופי היא לשוב לעסקה כמות שהיא למרות הפרותיה ההולכות ומתרבות על-ידי איראן, הגם שדומה שצרפת רואה את הדברים ביתר חומרה מהנהגת האיחוד האירופי, גרמניה ובריטניה. לכשנשאל דובר משרד החוץ הצרפתי אם יש צורך בפרוטוקול חדש עבור הסכם הגרעין השיב כי פעולותיה של איראן הופכות לבעיה חמורה ובמיוחד השלכותיהן בתחום ההעשרה.

אירוע נוסף המעביב על גישת האיחוד האירופי והמדינות החברות בו כלפי איראן היה הוצאתו להורג של העיתונאי האיראני רוח'ולה בשל ביקורתו על המשטר. לדברי האחראי על יחסי החוץ של האיחוד ג'וזפ בורל המדינות החברות באיחוד החליטו לבטל את השתתפותן בפורום העסקים אירופה-איראן שתוכנן ל-14-16 בדצמבר בשל האירוע, אולם הוסיף כי שיחות האיחוד עם טהראן בסוגיית הגרעין יימשכו.

ברקע הדברים אף עומדת שורת ההחלטות שקיבל הפרלמנט האיראני ב-3 בדצמבר בעקבות הריגת פאח'ריזאדה. בלטה במיוחד ההחלטה על העלאת אחוז העשרת האורניום ל-20% וצבירה של לפחות 120 ק"ג אורניום מועשר בשיעור זה, פעילות העלולה לקרב את איראן מאוד לנשק גרעיני. החלטות משמעותיות נוספות שנתקבלו היו העשרת אורניום לכמות של לפחות 500 ק"ג לחודש וכן חידוש הקמת כור המים הכבדים (IR-40) המתאים להפקת פלוטוניום עבור נשק גרעיני, אשר ערב חתימת הסכם הגרעין ב-2015 היה קרוב להשלמתו. כמו כן נמסר שאיראן שוקלת להתנתק מכל מחויבויותיה לסבא"א במידה שהסכם הגרעין לא ישוב לקדמותו. אם זאת משרד החוץ האיראני הודיע על התנגדותו להצעת החוק והנשיא רוחאני הצהיר שיימנע מלחתום על החלטות המג'לס ולאשרן כחוק. הוא אף התריס כלפי האולטרה-שמרנים שהם עלולים להחמיץ את "הזדמנות" חילופי הנשיאים בארה"ב.

מול איראן ניצב אפוא משולש שקודקודו האחד הוא סבא"א, הקודקוד השני כולל את המדינות שחתמו על ההסכם למעט ארה"ב, ואילו הקודקוד השלישי מורכב מארה"ב:

- סבא"א היא הארגון החייב לעמוד על המשמר נוכח תעלוליה הגרעיניים של איראן, כאשר נראה שגרופי מתוסכל מכך שסימן השאלה לגבי המשך ההסכם עלה במשמרתו וברצונו לצאת מהסבך עם הסכם בר-קיימא.
- דומה שהאיחוד האירופי והמדינות החברות בו, כמו גם רוסיה וסין, פחות מוטרדות מאפשרות השגת נשק גרעיני על-ידי טהראן ורואות באיראן מדינה שכדאי לבצע עימה עסקות כלכליות.
- נראה שהממשל הנכנס בארה"ב עדיין לא גיבש לגמרי את עמדתו בנושא.

מצידו השני של המתרס ניצב המשטר האיראני המפולג בין האולטרה-שמרנים המתנגדים לכל פשרה והחותרים להשגת נשק גרעיני במהירות האפשרית לבין "המתונים" שנוכח מצבה הכלכלי של ארצם משתדלים שלא למתוח את החבל יתר על המידה ומצפים לראות כיצד יתפתחו הדברים תחת נשיאות ביידן.

* סא"ל (מיל") ד"ר רפאל אופק הנו מומחה בתחום הפיזיקה והטכנולוגיה הגרעינית.
בעבר שרת כחוקר בכיר בקהיליית המודיעין הישראלית. כיום מכהן כחוקר בכיר
במרכז בגין-סאדאת (בס"א) למחקרים אסטרטגיים של אוניברסיטת בר אילן.

rhofek@gmail.com